

WSTĘP

Niniejszy tom składa się z dziesięciu artykułów autorskich związanych z historią polskiej kultury muzycznej wieków XIX oraz XX. Ramy chronologiczne sięgają w jednym przypadku końca wieku XVIII. Znalazły się w nim prace, które mimo poruszanej różnorodnej tematyki scala jeden istotny aspekt: dotyczą one prawie wyłącznie faktów i zjawisk związanych z dziejami kultury muzycznej na terenach historycznych ziem polskich oraz Polaków działających za granicą. Materiały źródłowe stanowiące bazę niniejszej publikacji autor zebrał w ciągu ostatnich kilkunastu lat. Całość rozpoczyna artykuł, którego podstawę faktograficzną stanowi wydany w Rydze pod koniec XIX wieku leksykon teatralno-muzyczny, prawdopodobnie nieznaný dotychczas polskim muzykologom. Zawiera on nazwiska wielu muzyków polskich lub pochodzenia polskiego, którzy występowali tu w stuleciach XVIII i XIX. Artykuł, o charakterze przyczynkarskim, uzupełnia biografie niektórych z nich lub przynosi nazwiska osób dotychczas nieznaných, niefigurujących w literaturze dotyczącej dziejów polskiej kultury muzycznej (*Nowe informacje o muzykach polskich i pochodzenia polskiego w Rydze w wiekach XVIII i XIX*). Podobny charakter ma następna praca, w której pojawiają się m.in. nieznané dotąd postacie polskich kompozytorów piszących mazurki fortepianowe w 1. połowie XIX wieku (*„Mazurki” na fortepian kompozytorów polskich w niemieckiej edycji Oskara Kolberga (1881). Charakterystyka zbioru*). Z kolei w następnym artykule, wygłoszonym w 2019 roku jako referat na Międzynarodowym Kongresie Moniuszkowskim w Gdańsku, zorganizowanym z okazji 200. rocznicy urodzin Stanisława Moniuszki, autor zajął się obecnością twórcy polskiej opery narodowej na łamach dwóch fachowych niemieckich gazet i czasopism muzycznych (*Stanisław Moniuszko na łamach dziewiętnastowiecznych niemieckich periodyków „Allgemeine Musikalische Zeitung” i „Neue Zeitschrift für Musik”*). Następny tekst, także związany z Moniuszką, przedstawia utwór nieznanego dotąd w Polsce dyrygenta i kompozytora austriackiego Fritza Recktenwalda, przeznaczony na orkiestrę dętą i noszący tytuł *Fantazja „Moniuszkoiana”*. To kompozycja oparta w całości na wybranych melodiach z oper i pieśni Stanisława Moniuszki, której kompozytor nadał formę prostego potpourri (a nie fantazji, jak to nieprecyzyjnie określił w tytule utworu). Ten przyczynek to właściwie jedynie

ciekawostka, którą ze względu na znaczenie Moniuszki w dziejach kultury polskiej należało jednak przedstawić (*Fantazja „Moniuszkoiana” Fritza Recktenwalda na orkiestrę dętą (1917) – austriackie kuriozum z polskimi motywami*).

Kolejny artykuł został poświęcony trochę „wstydliwemu” i mało znanemu epizodowi w twórczości Feliksa Nowowiejskiego. Opisuje on wybrane kompozycje Polaka tworzone na potrzeby pruskich orkiestr wojskowych. Były to patriotyczne marsze niemieckie, stojące jakby na przeciwnym biegunie ideologicznym w stosunku do polskiego, patriotycznego nurtu w twórczości Nowowiejskiego, reprezentowanej m.in. przez takie utwory, jak opera *Legenda Bałtyku*, uwertura *Swaty polskie*, fortepianowe *Tańce polskie* oraz *Mazurki*, *Koncert fortepianowy d-moll „Słowiański”*, a także pieśni solowe, chóralskie (np. popularny *Hymn do Bałtyku*), kolędy oraz słynna *Rota* do słów Marii Konopnickiej (*Feliks Nowowiejski w kontekście niemieckiego „hurapatriotyzmu” i polskiego patriotyzmu niepodległościowego. Paradoxy i meandry w życiorysie i twórczości kompozytora „Roty”*).

W kolejnym, bogato ilustrowanym artykule zostały przedstawione wybrane przykłady zachowanych poloników w oddziale muzycznym Biblioteki Państwowej w Berlinie (Staatsbibliothek zu Berlin, Preussischer Kulturbesitz, Musikabteilung mit Mendelssohn-Archiv) – największym tego typu wydziale i zbiorze muzykaliów w Niemczech (*Polskie dziedzictwo kulturowo-muzyczne w zbiorach Staatsbibliothek w Berlinie na przykładzie wybranych poloników z XIX i początków XX wieku*).

Następny tekst ma charakter komunikatu. Nawiązuje do poprzedniego artykułu, a przedstawia zachowaną w Berlinie częściową spuściznę wciąż słabo znanego i niedocenianego artysty, jakim był znakomity pianista i chopinista, a także płodny kompozytor Raoul Koczalski (*Spuścizna Raoula Koczalskiego w Bibliotece Państwowej w Berlinie. Rekonesans badawczy i wstępna analiza*).

Kolejny artykuł ma charakter instrumentologiczny i dotyczy historii regionalnej, związanej z Kaliszem. Zostały w nim przedstawione dwie nieco mniej znane wytwórnie fortepianów, pozostające w cieniu kaliskiego potentata, jakim była na polskim (i nie tylko) rynku renomowana Fabryka Fortepianów i Pianin Arnold Fibiger (*W cieniu Arnolda Fibigera. Fortepiany i pianina kaliskich wytwórni Teodor Betting i Bracia Fibiger (Apollo) z Kalisza w polskich kolekcjach muzealnych*).

Przedostatni artykuł dotyczy bliskiej autorowi tematyki regionalnej związanej z Kaliszem i ziemią kaliską (*Tradycje kultury muzycznej regionów i małych ojczyzn na przykładzie zawartości „Słownika biograficznego Wielkopolski południowo-wschodniej, ziemi kaliskiej”. Przegląd haseł, uwagi, perspektywy badawcze i publikacyjne, znaczenie dla badań muzykologicznych*). Zawiera on nie tylko nazwiska wartych przypomnienia i utrwalenia w historiografii muzykologiczno-regionalnej wybranych zasłużonych postaci, lecz także uwagi związane ze znaczeniem biografistyki regionalnej dla badań w obszarze historii kultury, w tym kultury muzycznej.

Cały tom wieńczy tematyka regionalna, ponownie dotycząca budowniczych instrumentów muzycznych Kalisza, których 32 biogramy znalazły się na łamach

wspomnianego wyżej *Słownika*, co jest treścią rozważań autora w ostatnim artykule (*Budowniczość instrumentów muzycznych w Kaliszu i regionie na łamach „Słownika biograficznego Wielkopolski południowo-wschodniej, ziemi kaliskiej”*. *Analiza haseł, sprostowania i uzupełnienia, propozycje i uwagi na przyszłość*).

Autor ma nadzieję, że niniejsza publikacja, wnosząca nowe zagadnienia i nową faktografię do dziejów polskiej kultury muzycznej, wzbudzi zainteresowanie akademickiego środowiska muzykologicznego w Polsce, a ze względu na obecność w niej trzech prac o tematyce regionalnej także akademickiego środowiska historycznego Kalisza.

Berlin, marzec 2025